

УДК: 378.14

ОЛЕНА ЯКОВЕНКО

м. Київ, Україна

**ДОСВІД США В УДОСКОНАЛЕННІ
ВІТЧИЗНЯНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ**

**U.S. EXPERIENCE CONCERNING THE IMPROVEMENT
OF HOME ECONOMIC EDUCATION**

Проаналізовано роботи науковців, присвячені дослідженню особливостей навчання економістів у США. Виділено структуру американської економічної освіти. Охарактеризовано окремі методики, що застосовуються при навчанні економістів у США з розподілом за рівнями освіти: бакалавр, магістр та післядипломна освіта. Особливу увагу приділено висвітленню особливостей навчання у школах бізнесу як найбільш передових та практико-орієнтованих навчальних закладах. Проаналізовано підходи і методи навчання у провідних бізнес-школах США, зокрема, метод досліджень, залучення до викладання практиків, навчання в середовищі компанії, кейс-метод. Визначено важливість іноземного досвіду та наголошено на необхідності застосування інтерактивних методів у викладанні економічних дисциплін у вітчизняних ВНЗ.

Ключові слова: вища економічна освіта США, бізнес-школи, підготовка фахівців-економістів, практичне навчання, інтерактивне навчання.

Проанализированы работы ученых, посвященные исследованию особенностей обучения экономистов в США. Выделена структура американского экономического образования. Охарактеризованы отдельные методики, применяемые при обучении экономистов в США с распределением по уровням образования: бакалавр, магистр и последипломное образование. Особое внимание уделено раскрытию особенностей обучения в школах бизнеса как наиболее передовых и практико-ориентированных учебных заведениях. Проанализированы подходы и методы обучения в ведущих бизнес-школах США, в частности, метод исследования, привлечение к преподаванию практиков, обучение в среде компании, кейс-метод. Определена важность зарубежного опыта, указана необходимость применения интерактивных методов в преподавании экономических дисциплин в отечественных высших учебных заведениях.

Ключевые слова: высшее экономическое образование США, бизнес-школы, подготовка специалистов-экономистов, практическое обучение, интерактивное обучение.

The works of scholars devoted to studying the features of economists' training in the United States have been analyzed. Structure of American economic education has

been determined. Some methods used in the training of economists in the United States and differentiated by the level of education – Bachelor, Master and postgraduate education – have been characterized. Particular attention has been paid to the characteristics of learning in business schools as the most advanced and practice-oriented schools. The approaches and methods of teaching at leading business schools in the U.S., in particular, the method of research, involving practitioners' teaching, education within businesses, case-method have been analyzed. The importance of international experience has been determined; the necessity of using interactive methods in teaching economic disciplines at home universities has been substantiated.

Key words: U.S. higher economic education, business schools, the training of economists, practical training, online training.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Економічна освіта в умовах ринкової економіки має дуже важливе значення для підготовки компетентних фахівців. Сьогодні вітчизняна освіта знаходиться у періоді свого реформування та пошуку шляхів вдосконалення. Вивчення зарубіжного досвіду є одним із способів формування власного підходу до удосконалення системи освіти, впровадження та адаптації найбільш передових та ефективних підходів до навчання.

З цього приводу не може не звернути на себе увагу економічна освіта США, адже на сьогодні – це найбільш економічно та ринково розвинута країна, яка за короткий час, увібравши у себе передовий досвід «старого світу», вибудувала власну систему освіти, здатну забезпечити висококваліфікованими спеціалістами постіндустріальне господарство.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проведений аналіз існуючих досліджень показав, що зарубіжний досвід у вищій освіті вивчається здебільшого щодо ретроспективного становлення системи освіти (Т. Н. Бокова [3]) чи управління нею (В. Е. Луначек [9]) або ж аналізується науковцями переважно у розрізі підготовки лише педагогічних кадрів (Я. М. Бельмаз [1]). Тобто зарубіжний досвід організації навчання у вищій школі вивчається здебільшого педагогами і, відповідно, увага акцентується на підготовці учителів в іноземних ВНЗ, зокрема США.

Ряд авторів розкривають загальну специфіку вищої освіти в США. Так, Р. П. Соловійова та Ю. М. Соловійова [15] висвітлюють сутність навчального процесу в США, характеризують основні риси й переваги американської системи освіти. О. В. Тарасова [16] надає загальну характеристику вищої освіти США, виокремлює найвідоміші університети, державну програму підтримки досліджень, розподіл вищих навчальних закладів тощо. О. А. Ігнатюк [7] достатньо повно характеризує головні напрями освітньої системи США, визначає ключові аспекти та нововведення, розкриває міждисциплінарний підхід та індивідуалізацію навчання. Теоретичний аналіз особливостей магістерської освіти у США без урахування конкретної спеціальності, подає О. М. Зіноватна [6].

З приводу вивчення особливостей організації економічної освіти в США вважаємо необхідним виділити дослідження таких авторів:

– О. Набока [12], яка подає огляд особливостей вищої економічної освіти у різних країнах світу, в тому числі і США, виокремлюючи переваги й недоліки;

– О. Н. Войнаровська [4] та Л. В. Огнівко [13], які зосередили свою увагу на підготовці у США, відповідно, бакалаврів та магістрів саме економічного профілю. Роботи актуальні виокремленням напряму підготовки і певним етапом отримання вищої освіти.

Однак, незважаючи на ряд сучасних досліджень, проблематика досвіду практичної підготовки економістів у США та його застосування для розвитку й реформування вищої освіти України не висвітлювалася як окремий предмет дослідження.

Формулювання мети статті. Мета роботи – вивчити досвід США щодо практичного навчання економістів та перспектив його застосування у вітчизняній освітній системі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією з особливостей усієї вищої освіти США є відсутність єдиної державної системи освіти, що обумовлює різноманітну структуру американських ВНЗ.

Досліджуючи систему американської освіти, Л. В. Огнівко [13, с. 135–136] виділяє такі її структурні елементи:

– заклади післясередньої освіти різного виду і напівпрофесійні школи з програмами, що тривають від 1- до 3-х років і видають посвідчення низьких рівнів. Нетривала за часом освіта закінчується отриманням сертифіката про певні професійні вміння, більш тривала – присвоєнням асоційованого ступеня (Associate Degree), що дає право виконувати роботу рівня техніків і вступати на третій курс коледжів із бакалаврськими програмами. Цей ступінь є проміжним етапом між закінченням школи та ступенем бакалавра;

– місцеві і молодші коледжі із дворічними програмами, виконання яких дає доступ на третій курс «бакалаврських» коледжів та отримання асоційованого ступеня чи професійної ліцензії (Occupational License);

– коледжі вільних мистецтв, що є істотною особливістю системи вищої освіти США, з викладанням майже винятково загальних дисциплін, таких, як історія, хімія, економіка тощо і присудженням диплома бакалавра з домінуючим академічним та мінімальним професійним наповненням. Однак помітною є тенденція включати на завершальному етапі чотирирічної програми і професійні курси, що розширює можливості випускників. Але для окремих спеціальностей, наприклад, медицини і права, для отримання професійної кваліфікації студент повинен оволодіти ще й програмою післядипломного фахового навчання для досягнення рівня магістра в університетських школах;

– загальноосвітні (Comprehensive) коледжі з присвоєнням диплома як бакалавра, так і магістра (програми включають розвивальні дофахові і поглиблюючі професійні компоненти). Більшість цих закладів готує вчителів, бізнесменів, фахівців, діяльність яких вимагає диплома магістра;

– незалежні професійні школи з бакалаврським (часто й магістерським) рівнем дипломів у сферах технології, мистецтв тощо. Маючи близький до закладів першої групи зміст програм, ці школи використовують набагато більш кваліфікований персонал з університетською підготовкою;

– університети з правом підготовки докторів та усіма циклами навчання, які є найбільш престижною групою ВНЗ. До них входять коледжі бакалаврського рівня, школи для підготовки магістрів і докторів. Часто цю групу диференціюють за іншими параметрами, наприклад, за рівнем наукових досліджень (кількістю та тематичною різноманітністю захищених щороку докторських дисертацій); обсягом наукового фінансування; наявністю чи відсутністю медичної школи з дослідною клінікою; спектром факультетів; нарешті, кількістю викладачів і студентів та співвідношенням між ними.

Така розгалужена структура ВНЗ сприяє більшій практичній орієнтації навчання та підготовці кваліфікованого фахівця.

І хоча основною формою навчальних занять є лекція, яка читається для потоків, що нараховують іноді до тисячі студентів, ця форма значно відрізняється від лекції у нашому розумінні. Студенти не конспектують монолог викладача – конспекти їм роздаються, а тематичне відео, презентації у PowerPoint, економічні приклади діючих компаній, діалог – невід’ємні складові лекційних занять. Крім лекцій, студенти зобов’язані відвідувати дискусійні заняття (семінари), а студенти наукових факультетів і шкіл також повинні проводити певний час у лабораторіях. Протягом семестру студент зобов’язаний підготувати кілька письмових робіт.

Досліджуючи особливості підготовки бакалаврів економіки у вищих навчальних закладах США, О. Н. Войнаровська звертає увагу на поєднання чотирьох підходів: педагогічного, змістового, методичного, дефініційного.

Педагогічний підхід полягає в обов’язковій безпосередній участі студентів у самому процесі викладання, так званому активному навчанні, яке не лише руйнує бар’єр між викладачем і студентами, а й сприяє та спонукає студентів до формування свого власного ставлення до проблеми, що розглядається, використовуючи вже набуті знання.

Сутністю змістового аспекту викладання економіки у вищих навчальних закладах США є використання таких моделей, які не лише відтворюють виключно економічні аспекти сучасного життя, а також зображають їх зв’язок із політичними та соціальними подіями, що є невід’ємною частиною проблеми. Це дає можливість підготувати студентів до комплексного вивчення економічної проблеми.

Методичний підхід, який використовується американськими педагогами, полягає у поєднанні ознайомлення студентів із реаліями економічного світу та навчання їх методам аналізу й інтерпретації цих економічних явищ. У цьому підході знову наголошується на доцільності поєднання викладання економіки разом із соціальними, політичними та культурними площинами, завдяки чому розширюється кругозір студентів та їх політично-соціальна компетентність.

Дефініційний підхід викладання економіки у США пов'язаний насамперед із визначенням (дефініцією) власне економіки. Якщо за класичним визначенням економіка – це наука про розподіл обмежених ресурсів відповідно до необмежених потреб, у сучасній американській вищій школі економіка визначається як наука про взаємодію людей для забезпечення себе та цілого суспільства товарами й послугами. Такий підхід дає можливість розглянути економічні механізми з боку соціального аспекту нашого життя [4].

Отже, маємо відзначити, що під час навчання бакалаврів економіки у ВНЗ США спостерігається безпосередня «прив'язка» навчання до реалій життя, до досвіду студентів, вже минулого, або того, з яким вони можуть зіткнутися завтра або через півроку; спрямованість на формування фахівця визначеного (подекуди вузького) профілю; оволодіння досвідом майбутньої професії ще під час навчання; використання активних методів навчання та інформаційних технологій.

Аналізуючи магістерські програми ВНЗ США, О. М. Зіноватна розподіляє їх залежно від загального цільового призначення та організації навчального процесу за такими типами: допоміжні (ancillary); професійного зростання (career advancement); професійного учнівства (apprenticeship); громадського спрямування (community-centered) [6, с. 83]. Для нашого дослідження безпосередній інтерес представляють другий та третій типи.

Магістерські програми професійного зростання забезпечують потребу студентів бути конкурентоспроможними на ринку праці, надаючи кваліфіковану підготовку, необхідну для кар'єрного зростання у професійному, а не академічному середовищі (виділено автором. – На жаль, сьогодні магістерська освіта з будь-якого напрямку навчання в Україні здебільшого спрямована на підвищення теоретичних знань та педагогічних навичок студентів, має переважно академічне навантаження (аналіз навчальних планів магістерської підготовки за спеціальністю «Економіка підприємства» показує, що половина з дисциплін мають загальнотеоретичний та науково-дослідний характер, що не сприяє подальшому розвитку їх професійних компетенцій). Вони характеризуються передусім безпосереднім зв'язком між теорією та практикою з використанням різноманітних практикумів та інтерактивної діяльності: ситуаційні дослідження, групові проекти та презентації, обов'язкове і необов'язкове стажування, виробнича практика; запрошенням позаштатних викладачів-практиків та лекторів-гостей для передачі студентам конкретного професійного досвіду; наданням освітніх послуг у зручній для споживачів формі, наприклад, заняття у вечірній час, на вихідних чи влітку, використання Інтернет-технологій тощо.

Магістерські програми професійного учнівства базуються на ідеї, що студенти можуть набути необхідних їм професійних компетенцій лише за практично орієнтованого навчання, наближеного до реальності, долаючи обмеження традиційних аудиторних занять. За таких програм широко застосовується діяльнісний підхід до навчання, поширені колегіальні стосунки між учасниками програм, навчання

професійної етиці на практиці, оскільки важливим є не лише транслявання знань, а й формування комунікативних компетенцій. Подібні програми надають можливість студентам самим здобути знання в інший спосіб, створюючи міні-спільноту, об'єднану вирішенням спільних завдань.

На особливу увагу заслуговує організація навчання у школах бізнесу США. І хоча останнім часом бізнес-школи поширені в усьому світі (з'являються вони і в Україні та Росії), в США зосереджено близько 60 % провідних бізнес-шкіл світу. Престижна бізнес-освіта, наприклад, диплом MBA, отриманий у США, є, як правило, гарантією наступної вдалої кар'єри [5]. Перша бізнес-школа з'явилася у США ще 1900 року за ініціативи Вільяма Такера на базі Дартмутського коледжу. В. Такер заклав основу для підготовки якісно нового покоління бізнесменів і менеджерів, які повинні були оволодіти глибоким розумінням значення і ролі бізнесу, зумів поєднати теоретичне навчання з практичним досвідом бізнесменів. За це він одержав прізвисько «Великий президент». Сьогодні Дартмутська бізнес-школа залишається одним із світових лідерів бізнес-освіти та законодавцем моди у цій області; її досвід було перейнято багатьма європейськими країнами [8, с. 42]. Серед найбільш популярних американських бізнес-шкіл можна відзначити (за даними всесвітніх рейтингів Forbes.com, Businessweek.com): Stanford University GSB, Harvard Business School, University of Pennsylvania: Wharton, Columbia Business School, Chicago GSB, Northwestern University (Kellogg), MIT Sloan, University of Michigan (Ross) та ін.

Усі вони конкурують на ринку освітніх послуг, найбільш ефективно вдосконалюють методики та виробляють ефективні підходи навчання.

Метод досліджень Чиказької школи бізнесу, другої за віком, заснованої 1898 року, ґрунтується на самостійних дослідженнях слухачами публікацій і діяльності корпорацій з певних питань, наступному обговоренні отриманих висновків і результатів та на внесенні пропозицій щодо прийняття відповідних рішень у компаніях. Слухачам надається право не тільки самостійно обирати тему дослідження, а й наукового керівника, план опанування дисциплін у межах встановленої логіки навчання. Виконавши низку досліджень літератури і корпорацій з різних дисциплін, слухачі набувають навичок не лише консалтингової діяльності, а й вміння співпрацювати з різними працівниками компанії.

Підхід Оклахомського університету полягає у тому, щоб залучати до викладання не окремих тем, а цілих курсів бізнесменів-практиків, які мають певний хист до педагогічної роботи і досвід викладацької діяльності. Річ у тім, що не завжди вистачає викладачів, здатних викладати дисципліни з урахуванням сучасних тенденцій розвитку бізнесу. Тому інтеграція теорії і практики тут здійснюється шляхом активного і продуманого суміщення викладацької роботи на засадах залучення управлінського персоналу провідних компаній, які закінчили, як правило, провідні школи бізнесу США і мають ступінь MBA.

Каліфорнійський підхід у бізнес-навчанні ґрунтується переважно на підготовці фахівців у навчальних центрах в середині компаній, орієнтуючись насамперед на

власний досвід фірм. Однак викладачі для таких центрів готуються централізовано в Оксфордському інституті (коледжі) менеджменту [11].

Найбільш популярним у педагогічній діяльності американських бізнес-шкіл є кейс-метод. Його було започатковано у Гарвардській школі бізнесу доктором Копеландом ще 1921 року, хоч активно він почав використовуватись у післявоєнний період. Цей метод приніс всесвітню славу Гарвардській школі бізнесу. Відмінною рисою цього методу є створення певної проблемної ситуації на основі фактів з реального життя. Кейс-метод ілюструє реальне життя, що дозволяє цьому методу знаходити все більш широке застосування.

З педагогічного погляду кейс-метод є ефективним завдяки наявності таких рис: застосування в навчальному процесі елементів проблемного навчання; формування навичок з вирішення проблемних ситуацій та завдань; здійснення імітації застосування прийнятих рішень у життєвих ситуаціях; формування навичок роботи в команді при обговоренні навчальної проблеми та проведенні презентацій, прес-конференцій тощо.

Висновки результатів дослідження. Проведений аналіз досвіду навчання економістів у коледжах та університетах США, особливості навчального процесу у бізнес-школах показав, що для ефективного навчання, спрямованого на практичну підготовку майбутніх конкурентоспроможних фахівців, у підготовці переважають інтерактивні методи навчання. Особливо яскраво дієвість застосування таких методів демонструють сучасні бізнес-школи США. Саме в бізнес-школах практико-орієнтований підхід, широке застосування інтерактивних методів і сучасних інформаційних засобів, найбільш розвинені та безперервно продовжують розвиватися і вдосконалюватися для навчання ефективних менеджерів. Досвід бізнес-шкіл США має перспективи для перейняття не лише для розвитку вітчизняних шкіл бізнесу, а й удосконалення системи вищої економічної освіти в Україні. Сьогодні навчання економістів потребує більшої практичної складової, а при використанні інтерактивних методів навчання стає більш дієвим та ефективним.

Перспективи подальших розвідок. Перспективним напрямом подальших досліджень вважаємо розгляд ефективних методів формування ключових компетенцій професійної діяльності економістів та з'ясування можливостей їх використання у ВНЗ України.

Література

1. Бельмаз Я. М. Професійна підготовка викладачів вищої школи у Великій Британії та США : монографія / Я. М. Бельмаз. – Горлівка : Вид-во ГДППМ, 2010. – 304 с.
2. Бобров В. Вища економічна освіта на сучасному етапі розвитку суспільства / В. Бобров, Л. Каніщенко // Вища освіта України. – 2002. – № 2. – С. 16–23.
3. Бокова Т. Н. Высшее образование в США: исторический анализ (XVII–XX вв.) / Т. Н. Бокова // Вестн. Пятигор. гос. лингвист. университета. – 2011. – № 4. – С. 285–288.

4. Войнаровська О. Н. Перспективи застосування американського досвіду підготовки бакалаврів з економіки у вітчизняних вищих навчальних закладах [Електронний ресурс] / О. Н. Войнаровська // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2010. – № 5. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Pippo/2010_5/Voynar.htm>.

5. Высшее образование в университетах и колледжах США [Электронный ресурс]. – 2010. – Режим доступа: <<http://globaldialog.ru/countries/universities/usa/>>.

6. Зіноватна О. М. Вища освіта у США: навчальний компонент у магістерських програмах різного типу / О. М. Зіноватна // Вісн. Черкас. університету. – 2009. – № 163. – С. 82–86.

7. Ігнатюк О. А. Особливості підготовки сучасних фахівців у системі вищої професійної освіти США / О. А. Ігнатюк // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2011. – № 1. – С. 55–64.

8. Кальшевский М. Родина mba. Дартмутская школа бизнеса / М. Кальшевский // Обучение и карьера. – 2008. – № 14 (552). – С. 42–43.

9. Лунячек В. Е. Деякі практичні питання управління освітою в США / В. Е. Лунячек // Нова педагогічна думка. – 2008. – № 1. – С. 16–20.

10. Маркова А. Как учат экономистов в университетах США / А. Маркова // Экономические науки. – 1991. – № 1. – С. 61–63.

11. Марцинюк В. Г. Навчальні технології підготовки майбутніх менеджерів у ВНЗ США [Електронний ресурс] / В. Г. Марцинюк // Педагогічний дискурс – 2008. – № 3. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/peddysk/2008_03/martsyniuk.pdf>.

12. Набока О. Стан та основні напрями розвитку економічної освіти за рубежом / О. Набока // Гуманізація навчально-виховного процесу. – 2010. – Вип. L. – С. 91–100.

13. Огнівко Л. В. Професійна підготовка магістрів економічного профілю у вищих навчальних закладах США [Електронний ресурс] / Л. В. Огнівко // Зб. наук. пр. Хмельниц. ін-ту соціальних технологій Університету «Україна». – 2011. – № 3. – С. 135–139. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Znpkhist/2011_3/11olvnzs.pdf>.

14. Организация инновационной деятельности в университетах США // Сб. информационно-аналитических материалов / Сост.: А. Б. Бедный, Д. С. Колесников, И. Г. Куфтырев, К. А. Марков, М. И. Рыхтик. – Н. Новгород : Изд-во ННГУ, 2011. – 96 с.

15. Соловйова Р. П. Освіта в США [Текст] / Р. П. Соловйова, Ю. М. Соловйова // Вісн. Донец. нац. ун-ту економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. – 2010. – № 2 – С. 143–150.

16. Тарасова О. В. Вища освіта в США: сучасний стан та пріоритети розвитку [Електронний ресурс] / О. В. Тарасова // Вісн. НАДПС України. – 2011. – № 3 – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/Vnadps/2011_3/11tovspr.pdf>.